

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
CATEDRA DE RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI STUDII EUROPENE

TEZĂ DE DOCTORAT

**Statutul de putere în Sistemul Internațional post Război
Rece. S.U.A și unilateralismul**

(REZUMAT)

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Vasile Pușcaș

Candidat:

Dan-Ionuț Cristea

Cluj-Napoca

2011

Cuprins

Introducere.....	6
-------------------------	----------

Capitolul I

Paradigme contemporane și noțiunea de putere în sistemul internațional.....	13
--	-----------

1.1 Realisti, neorealiști și conceptul de putere	14
1.2 Balanța de putere	16
1.2.1 Dimensiunea sistemică a balanței de putere. Balansarea și balanța de putere în concepția lui Waltz.	18
1.2.2 Balanța neorealistă și epoca post-Război Rece.....	21
1.3 Liberalismul instituțional și abordarea conceptului de putere.....	25
1.3.1 Varietățile de putere în viziunea instituționalismului neoliberal	26
1.4 Cooperare și câștiguri prin intermediul instituțiilor	30
1.5 Constructivismul și conceptul de putere	33
1.5.1 Puterea în abordările constructiviste. Cele patru dimensiuni ale lui Barnett și Duvall...35	
1.6 Concluzii	41

Capitolul II

Metode de analiză a puterii în Sistemul Internațional.....	42
---	-----------

2.1 Nivelele de analiză a puterii	45
2.2 Revoluția analizei de putere	46
2.3 Analize de putere contemporane	48
2.4 Cele trei fețe ale puterii. Analiză și metode.	52
2.5 Importanța rețelelor în analiza multidimensională a puterii	59
2.6 Concluzii	61

Capitolul III

S.U.A și abordarea politicii de putere după terminarea Războiului Rece.....	62
--	-----------

3.1 Principalele influențe asupra politicii de putere americane post-Război Rece.....	63
3.2 Combustia internă americană.....	70
3.3 Abordări americane de politică de putere după 1990.....	71
3.4 Tranziția realistă a Statelor Unite la început de secol al XXI-lea	75
3.5 Doctrina războiului preventiv.....	78

3.6	Politica de putere în perioada administrației Obama	85
3.7	Răspândirea democrației prin clădirea de națiuni.....	90
3.8	Concluzii	95

Capitolul IV

Difuziunea și tranziția puterii. Noua pondere a puterii militare în calculele de putere...97

4.1	Stringența unui leadership american.....	101
4.2	Modificarea ponderii puterii militare la începutul secolului al XXI-lea	105
4.3	Trenduri actuale în cheltuielile militare.....	108
4.4	Concluzii	112

Capitolul V

Statele Unite ale Americii și alegerea unilateralismului.....114

5.1	Apelul ratat al unilateralismului.....	115
5.2	Deficiențe strategice ale puterii americane	118
5.3	Declinul puterii blânde americane, consecință a unilateralismului accentuat.....	124
5.4	Multilateralismul american, alegere parțial deliberată	129
5.5	Modificarea statutului de putere și existența unui declin american	133
5.6	Reconversia în putere inteligentă, evitarea materializării ipoteticului declin.....	138

Capitolul VI

Puterea cibernetică, variabila care va face diferența în calculele de putere.....146

6.1	Impactul puterii cibernetice asupra relațiilor internaționale.....	146
6.2	Abordarea americană a puterii cibernetice.....	150
6.3	Viitorul imediat al puterii cibernetice.....	153

Capitolul VII

Noi poli de putere.....154

7.1	Ascensiunea celorlalți. Grupul BRIC.....	154
7.2	Noi poli de creștere și de putere.....	156
7.3	Statele BRIC.....	159
7.3.1	Brazilia, pivotul Americii de Sud.....	159
7.3.2	Rusia, în căutarea statutului de odinioară.....	161
7.3.3	India, actorul contrastelor.....	165

7.3.4 China, posibilă superputere a sistemului internațional.....	170
7.4 Viitorul BRIC și importanța unui alt grup de state în ascensiune.....	175
Concluzii.....	178
Bibliografie.....	186

Cuvinte cheie: putere, statut de putere, sistem internațional post Război Rece, S.U.A., unilateralism, multilateralism, interes național, putere economică, putere militară, putere cibernetică, neoliberalism instituțional, BRIC.

Fenomenul puterii, prin prisma rolului pe care îl are în cadrul funcționării Sistemului Internațional, suscită un interes deosebit, constant și creează dezbateri și controverse în rândul specialiștilor din domeniul științelor politice, materializate în abordări teoretice diverse, pe măsura importanței sale. Nu puține dintre acestea au fost marcate de ambiguitatea caracteristicilor puterii. Subiectul este deosebit de interesant, iar o analiză a puterii și a distribuției acesteia în Sistemul Internațional se impune, mai ales în condițiile în care puterea suferă transformări importante după destrămarea Uniunii Sovietice. Destrămarea Uniunii Sovietice a lăsat Statele Unite în postura de a juca rolul singurei superputeri din lume, cu a cărei forță nu se poate compara o nicio altă putere din istorie din punct de vedere militar, economic sau tehnologic. Mai mult decât atât, la momentul respectiv, se înregistra cel mai mare decalaj dintre S.U.A. și celelalte state de pe glob. Sistemul internațional s-a transformat aproape peste noapte, înregistrând transformări rapide care, cumulate, nu au precedent. Vidul creat de colapsul sovietic transformă S.U.A. într-o națiune indispensabilă în cursul ultimului deceniu al secolului al XX-lea, Statele Unite fiind chemate să intervină pe toate continentele, ca și cum ar fi avut încredințată misiunea de a rezolva diferendele, de a-i pedepsi pe răufăcători și de a remedia toate nedreptățile, având mereu rolul principal.

Luând în considerare contextul deosebit reprezentat de sistemul internațional post Război Rece care a marcat în mod deosebit relațiile, prioritățile, precum și parcursul parcursul actorilor din cadrul acestuia, cercetarea a pornit de la premisa că principalul fundament al politicii internaționale care conduce inevitabil la tensiuni, crize și conflicte între actorii sistemului internațional este competiția continuă pentru putere. În lumea de azi se manifestă două tendințe mari: pe de-o parte, tendința marilor actori ai scenei internaționale de a-și exercita puterea în plan zonal, regional sau mondial, iar pe de altă parte, jocurile de putere marcate de eforturile unor state de a ieși din sfera de influență a altora și de a se re poziționa în alte formule, apreciind că pot să își apere și să își promoveze direct și eficient propriile interese. Cu toate că influențele și contextele au fost diverse și foarte diferite, natura fundamentală a relațiilor internaționale nu s-a schimbat de-a lungul timpului, acestea continuând să fie lupte neîntrerupte pentru resurse și putere, între actori

independenți ai unui sistem anarhic. În analiza fenomenului puterii am stabilit ca obiective de cercetare găsirea răspunsurilor la numeroase întrebări, dintre care menționăm: cum se modifică sistemul internațional de după terminarea Războiului Rece? Cum este privită puterea în principalele teorii ale relațiilor internaționale? Care sunt cele mai eficiente metode de analiză ale puterii? Cum evoluează principalele tipuri de putere din 1990 încoace și care este ponderea variabilelor de putere în noile calcule ale jocurilor de putere? Care este reacția Statelor Unite la modificările numeroase din sistemul internațional? Există o legătură între unilateralismul și multilateralismul manifestate alternant de Statele Unite și schimbările suferite de putere în perioada avută în vedere?

Ca structură a tezei, a fost preferată una standard, folosită în cele mai multe situații:

- Introducere: justificarea alegerii temei, prezentarea metodelor folosite
- Rezumatul Literaturii de Specialitate și considerații teoretice: analiză conceptuală a noțiunii de putere, metode de analiză a puterii în Sistemul Internațional, paradigme contemporane și noțiunea de putere în Sistemul Internațional, elementele puterii
- Studiul de caz: raportarea Statelor Unite ale Americii la modificările survenite în Sistemul Internațional post-Război Rece, influența unilateralismului și trecerea spre multilateralism, reconfigurarea distribuției puterii în Sistemul Internațional, evoluția statelor în ascensiune
- Concluzii (constatări asupra lucrării)

Astfel, primul capitol prezintă conceptul de putere în principalele paradigme ale teoriei relațiilor internaționale. După o analiză a paradigmelor contemporane din disciplina Relațiilor Internaționale, concluzionăm că nu există multe asumții sau trăsături ale puterii care să fie convergente. Puterea este un concept esențialmente disputat cu interpretări care în unele cazuri sunt asemănătoare, dar care nu au un fond comun. Totuși, un aspect este foarte clar tuturor celor care studiază acest concept: centralitatea puterii este de necontestat, însă definirea și măsurarea cu acuratețe a puterii nu au înregistrat încă rezultatele scontate. Consultarea literaturii de relații internaționale relevă conceptul de putere ca fiind un element central al preocupării specialiștilor indiferent de școala de gândire din care provin. Considerată pentru multă vreme ca fiind un concept monopolizat de realism, puterea dobândește valențe noi odată cu diversificarea abordărilor teoretice. O analiză conformă cu realitățile istorice se impune ca obligatorie în orice demers de cercetare care urmărește prezentarea sistemului internațional sau emiterea de predicții.

Precizia se impune în condițiile în care sistemul internațional prezintă transformări esențiale, iar teoriile sunt obligate să găsească cele mai potrivite interpretări și analize. Însă, dificultățile de adaptare la realitățile sistemului internațional apar atunci când școlile de gândire preferă să rămână focalizate pe acest concept din propriul unghi de vedere. Noile realități necesită noi instrumente și o toleranță mai mare față de opiniile pe care cercetătorul aflat în situația de a se confrunta cu realitățile contemporane le consideră de la începutul cercetării drept eronate din simplul motiv că provin din școli de gândire diferite. Tot în acest capitol, se urmărește relevanța balanței de putere în evoluția sistemului internațional contemporan, precum și importanța cooperării instituționale.

Capitolul al doilea identifică metode de analiză ale puterii în sistemul internațional, nivelele la care poate fi realizată o analiză și unele din analizele contemporane de putere și rezultatele acestora. În acest capitol s-au urmărit identificarea și prezentarea principalelor încercări de analiză a puterii de-a lungul timpului, precum și instrumentele de analiză necesare în analiza de putere. Apreciem că nu există metode universale de analiză de putere, ci mai degrabă direcții de cercetare în funcție de conceptul de putere care stă la baza analizei și instrumente specifice feței de putere aduse în discuție, precum și spațiului în care se desfășoară analiza.

Mai departe, capitolul al treilea urmărește politica de putere americană de după terminarea Războiului Rece, precum și principalele influențe asupra acesteia, un exemplu în acest sens fiind impactul doctrinei războiului preventiv asupra puterii americane. Susținem că Statele Unite își vor proteja propriile interese utilizând mijloace a căror natură poate fi militară, economică, politică sau militară și vor prioritiza interesul național, în fața idealurilor, principiilor sau eticii indiferent de politicile pe care le desfășoară la momentul în care interesele o cer. Doctrina războiului preventiv reinventată de administrația Bush și impulsul de a promova democrația departe de casă rămân acțiuni specifice politicii americane de putere.

În începutul celei de a doua părți a lucrării este analizată modificarea statutului puterii militare în calculul de putere, dar și necesitatea unui leadership american în rezolvarea problemelor globale actuale. Susținem că modificările survenite de putere în secolul al XXI-lea vor schimba nu doar importanța puterii militare, ci și resursele alocate acesteia. Statele Unite au refuzat să înțeleagă acest lucru și au continuat să investească masiv în acest tip de putere. Investițiile se justifică dacă se consideră că Statele Unite sunt implicate global, iar puterea militară probabil cea mai importantă variabilă a puterii

americane. Resursele economice pot produce putere militară, precum și comportament specific puterii blânde. Un exemplu economic de succes reușește să finanțeze resursele militare pentru exercitarea puterii tari, dar și să convingă pe alții să îi urmeze exemplul, cum a fost cazul Statelor Unite sau ale Uniunii Europene de imediat de după terminarea Războiului Rece. Resursele economice sunt din ce în ce mai importante, dar ar fi o mare greșeală să considerăm că puterea militară nu mai reprezintă o variabilă importantă în calculele de putere. Chiar dacă istoria ar ajunge la un ”sfârșit”, iar probabilitatea folosirii forței între state democratice este tot mai scăzută, impactul mare pe care l-ar avea un asemenea eveniment îi responsabilizează pe conducătorii statelor din sistem să fie siguri din punct de vedere militar. Statele moderne dețin monopolul utilizării legitime a forței, iar cele mai multe situații contemporane fac din folosirea forței ultima soluție, însă, chiar dacă și-a pierdut din utilitate puterea militară va rămâne mereu o componentă esențială a puterii.

Capitolul al cincilea prezintă accentuarea unilateralismului american după 1990, avantajele și dezavantajele pe care acesta le creează, pornind de la diverse mize geopolitice pe care Statele Unite le pierd, până la declinul american despre care se vorbește foarte mult. În aceste condiții, o soluție onorabilă este reprezentată de alegerea multilateralismului în detrimentul acțiunilor solitare, o trecere doar parțial deliberată. În condițiile actuale, reconversia americană în putere inteligentă apare ca singura posibilitate a păstrării primatului de putere în cadrul sistemului internațional.

Capitolul al șaselea prezintă succint puterea cibernetică, o variabilă nouă și mai puțin cunoscută a puterii, precum și impactul acesteia asupra relațiilor internaționale. O idee atotprezentă în lucrare este că puterea depinde în mare măsură și de contextul în care există și în care poate fi exercitată. Această caracteristică poate fi speculată de cei care vor să își îmbunătățească arsenalul capacităților de putere prin utilizarea puterii cibernetice sau a puterii virtuale. Puterea cibernetică este și la dispoziția actorilor mai mici, state sau non-state, deoarece costurile sunt relativ scăzute, iar în condiții inteligente de utilizare aduc beneficii de putere tare și putere blândă greu de obținut în mod tradițional. Caracteristicile spațiului virtual și ale puterii cibernetice pot contribui la reducerea, respectiv decalarea diferențelor de putere dintre actori, fiind un bun exemplu a ceea ce înseamnă difuziune de putere la începutul secolului al XXI-lea.

Spre finalul lucrării, se urmărește evoluția fulminantă a unor state care s-au aflat mereu sau pentru o scurtă perioadă în planul secund al puterilor mondiale. Sunt prezentați membrii statali ai BRIC (Brazilia, Rusia, India și China) și se insistă asupra potențialului

economic enorm pe care îl posedă. Lucrarea se încheie cu prezentarea concluziilor cercetării.

Mutațiile de putere și numeroasele evenimente din sistemul internațional au determinat, pe rând, ca multilateralismul și managementul conflictului prin mijloace instituționale de la începutul ultimei decade a secolului al XX-lea să fie abandonate în favoarea unui unilateralism originar în excepționalismul american imediat după evenimentele de la 11 septembrie. Tranziția realistă de la începutul secolului al XXI-lea a fost răspunsul potrivit în momente grele, chiar dacă motivația acțiunilor unilaterale nu a avut acoperire reală. Administrația Obama, deși adesea realistă, rezolvă dilema de legitimitate cauzată de natura anarhică a sistemului internațional, precum și responsabilitățile americane pentru interesul național și pentru ordinea liberală internațională care presupuneau folosirea (ocazională) a puterii de care dispun Statele Unite. Astfel, unilateralismul agresiv american este înlocuit de un multilateralism ideologic, pragmatic, care sprijină instituțiile internaționale și respectă dreptul internațional, un multilateralism nici ușor, nici mereu eficace, însă practic. Indiferent de abordarea aleasă, Statele Unite trebuie să regândească rolul lor în sistemul internațional ca putere inteligentă capabilă să răspundă provocărilor secolului al XXI-lea prin acțiuni care să nu provoace daune nici lor, nici celorlați actori cu care colaborează, o misiune dificilă în condițiile în care politica de putere americană nu va putea să fie mai modestă sau mai orientată către comunitatea internațională decât spre propriile interese.

Dintre teoriile care tratează puterea în sistemul internațional, neoliberalismul instituțional a anticipat cel mai bine evoluția contemporană a puterii în sistemul internațional. O inovație a neoliberalismului instituțional este reprezentată de atenția deosebită pe care această paradigmă o acordă și altor forme de putere în afară de tradiționala forță militară. Pentru neorealiști, forța militară reprezintă elementul cel mai important al puterii, iar pentru realiști, ierarhia resurselor de putere presupune o singură ierarhie a puterilor la nivel mondial pentru toate domeniile, cu statele cele mai puternice posedând cele mai mari capacități militare. În viziunea instituționaliștilor neoliberali, nu mai există o singură ierarhie a resurselor de putere, astfel încât statele folosesc diferite resurse de putere pentru a influența rezultatele în funcție de aria de interes. De aici rezultă o concepție diferită și mai complexă față de cea realistă asupra a ce tipuri de resurse pot fi considerate de putere.

Neoliberalismul instituțional abordează puterea dincolo de dimensiunea sa militară căreia îi acordă totuși o importanță deosebită. Abordarea puterii strict în termeni de resurse și relaționată cu forța militară este abandonată, iar următorul pas este realizat de către Joseph S. Nye care definește potențialul de putere și manifestarea de putere într-o manieră diferită, avansând conceptele *hard power* (putere tare) și *soft power* (putere blândă). Aceste concepte fac o primă distincție mai clară între puterea ca manifestare sau abilitatea de a obține rezultatele dorite și puterea ca resurse. Dacă forța militară și puterea economică sunt ambele exemple de putere tare care se bazează pe *sticks and carrots* (principiul bățului și morcovului), mai există o cale indirectă de a exercita puterea. Astfel, o țară poate obține rezultatele pe care le dorește în politica mondială fără a folosi forța militară sau amenințările, deoarece alte țări doresc să o urmeze și îi admiră valorile. Cooptarea celui alt fără uzul coerciției și determinarea lui să acționeze conform intereselor proprii se numește putere blândă - *soft power*.

Una dintre problemele principale subliniate în lucrare este labilitatea literaturii de specialitate în analiza de putere. Statutul de putere în cadrul sistemului internațional este încă perceput prin analiza forței militare sau, mai precis, a convertirii puterii militare și a resurselor în putere ca influență. Dacă până nu puțin timp în urmă nici nici măcar termeni ca "unipolar" sau "imperiu" nu erau îndeajuns de expresivi pentru cei mai mulți cercetători în a prezenta puterea americană în cadrul sistemului internațional, gestionarea Irakului de după cel de-al doilea război din Golf și incapacitatea de a controla forțele insurgente irakiene au determinat mare parte a lumii academice să declare că Statele Unite își pierd statutul de super-putere și că dizolvarea ordinii internaționale este o realitate. Într-o anumită măsură, partea a doua a enunțului anterior este reală, însă, în cazul în care cauzalitatea ar fi dată de aspectele materiale, întreaga pledoarie a insignifianței aspectelor materiale în analiza puterii devine un exercițiu retoric de calitate, dar fără valoare de adevăr. Adică, pe de o parte, se vorbește foarte mult de importanța tot mai scăzută a puterii militare și a puterii ca resurse, însă, în același timp, China este văzută ca o putere în ascensiune fiind desemnată la unison viitoarea super-putere din Sistemul Internațional. Criteriile care stau la baza alegerii Chinei ca succesoare a Statelor Unite sunt în principal de natură economică și se bazează pe indici ai puterii ca resurse. Această realitate analitică este indicată și de către profesorul Nye în numeroase din lucrările sale asupra fenomenului puterii în relațiile internaționale. Abordarea de mai sus a puterii demonstrează că puterea

încă mai este percepută prin resurse tangibile sau intangibile, deoarece lumea vede în primul rând resursele.

Statele Unite trebuie să regândească rolul lor în sistemul internațional ca putere inteligentă (*smart power*) capabilă să răspundă provocărilor secolului al XXI-lea, iar folosirea instituțiilor și, implicit cartea cooperării, pot reprezenta o posibilitate pentru Statele Unite, ca din poziția celui mai puternic actor din sistem, să își păstreze și întărească puterea avută.